

LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMO „DĖL ENERGETIKOS CHARTIJOS SUTARTIES DENONSAVIMO“ PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto Įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Energetikos chartijos sutarties denonsavimo“ projekto (toliau – Įstatymo projektas) tikslas – denonsuoti 1995 m. balandžio 5 d. Briuselyje pasirašytą Energetikos chartijos sutartį (toliau – Sutartį).

Pažymėtina, kad 1998 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. VIII-803 ratifikuotas Energetikos chartijos protokolai dėl energijos efektyvumo ir su tuo susijusių aplinkosaugos aspektų, nustos galioti Lietuvai pasitraukus iš Energetikos chartijos sutarties, atsižvelgiant į Energetikos chartijos sutarties 47 straipsnio 4 dalį, pagal kurią visi protokolai, kurių dalyve yra susitariančioji šalis, nustoją galioti tai susitariančiajai šaliai jos pasitraukimo iš šios Sutarties dieną.

Atsižvelgdama į tai, kad nepavyko rasti bendros Europos Sąjungos (toliau – ES) pozicijos, Europos Komisija pasiūlė išstoti iš Sutarties, argumentuodama, kad Sutartis nebesuderinama su ES klimato tikslais pagal Europos žaliąjį kursą ir Paryžiaus susitarimą.

Tokiai pozicijai pritarė Europos Parlamentas, įvertinęs tai, kad modernizuota Sutartis neatitinka Paryžiaus susitarimo tikslų, ir 2022 m. lapkričio 24 d. priėmė rezoliuciją, raginančią Europos Komisiją ir ES valstybes nares pradėti ruošti koordinuotam pasitraukimui iš Sutarties, pažymėdamas, kad Sutartis susilaukė griežtos kritikos, kaip kliūtis pereiti prie atsinaujinančios energijos ir apsaugoti energetinį saugumą ES valstybėse narėse. Po ilgų diskusijų ES Tarybos formatu ir visų ES valstybių narių interesus tenkinančio sprendimo paieškų, 2024 m. gegužės 30 d. priimti ES Tarybos sprendimai 2024/1638 dėl ES ir 2024/1677 dėl Europos atominės energetikos bendrijos (toliau – Euratomo) pasitraukimo iš Sutarties, taip pat ES Tarybos sprendimas 2024/1644 dėl pozicijos, kurios ES vardu turi būti laikomasi Energetikos chartijos konferencijoje ir analogiškas sprendimas Nr. 2024/1645 dėl Euratomo pozicijos.

Pasitraukus ES ir kai kurioms ES valstybėms narėms iš Sutarties, nebus koordinatoriaus, kurio darbą atliko Europos Komisija, todėl didelės administracinės dalyvavimo Sutarties veikloje našta. Tikėtina, kad pasitraukus Vokietijai, Prancūzijai, Jungtinei Karalystei ir Lenkijai bei kitoms pasitraukti planuojančioms valstybėms, didėtų metinis mokestis, šiuo metu sudarantis apie 7000 Eur (septynis tūkstančius eurų), tai turėtų neigiamos įtakos Lietuvos biudžetui. Įvertinus kilusias abejones ES ir kai kurių ES valstybių narių tarpe dėl organizacijos pridėtinės vertės, nėra tikslinga svarstyti skirti papildomus žmogiškuosius ir finansinius išteklius, būtinus tinkamam atstovavimui Lietuvai užtikrinti.

Atkreiptinas dėmesys, kad Sutarties 26 straipsnis numato galimybę ginčus tarp vienos Sutarties susitariančiosios šalies ir kitos susitariančiosios šalies investuotojo dėl pastarojo investicijos pirmosios šalies teritorijoje, kylančius dėl tariamo pirmosios susitariančiosios šalies įsipareigojimų pažeidimo pagal Sutarties III dalį, spręsti ne tik susitariančiosios šalies – ginčo dalyvės teismuose arba administraciniuose tribunoluose, bet ir tarptautiniame arbitraže. Lietuvai pasitraukus iš Sutarties, pagal Sutarties 47 straipsnį dar 20 metų lieka galioti investicijų apsaugos laikotarpis, t. y. visoms iki pasitraukimo iš Sutarties įsigaliojimo atliktoms investicijoms (tiek Lietuvos investuotojų atliktoms kitose Sutarties šalyse, tiek kitų Sutarties šalių investuotojų atliktoms Lietuvoje) taikomos Sutarties nuostatos, įskaitant ir ginčų sprendimą. Naujoms investicijoms, t. y. atliktoms po pasitraukimo iš Sutarties įsigaliojimo, Sutarties nuostatos nebetaikomos. Svarbu paminėti, kad pasitraukus iš Sutarties, pokytis dėl ginčų nagrinėjimo tarptautiniame arbitraže būtų tik dalinis, atsižvelgiant į tai, kad: 1) ginčai tarptautiniame arbitraže tarp Sutarties susitariančiųjų šalių, kurios yra ES valstybės narės ir jų investuotojų, yra negalimi, nes prieštarauja ES sutartims; 2) su daugeliu Sutarties šalių (ne ES valstybių narių) Lietuva turi galiojančias dvišales investicijų apsaugos sutartis, kurios numato ginčų sprendimą tarptautiniame arbitraže (Lietuva šiuo metu turi galiojančias dvišales investicijų apsaugos sutartis su šiomis

Sutarties susitariančiosiomis šalimis: Albanija, Armėnija, Azerbaidžanu, Bosnija ir Hercegovina, Sakartvelu, Islandija, Jordanija, Jungtine Karalyste, Juodkalnija, Kazachstanu, Kirgizija, Šiaurės Makedonija, Moldova, Mongolija, Šveicarija, Tadžikistanu, Turkija, Ukraina, Uzbekistanu); 3) investuotojams išlieka galimybė savo teises ginti nacionaliniuose teismuose, vadovaujantis atitinkamos šalies teritorijoje taikomais įstatymais ir kitais teisės aktais.

Investuotojų apsaugos poreikis turi būti derinamas su vyriausybės poreikiu vykdyti reguliavimą, įgyvendinant viešąjį interesą, užtikrinant perėjimą prie atsinaujinančių energijos šaltinių, ekonominį ir energetinį saugumą, tiekimo diversifikaciją, ir įgyvendinant ES ribojamąsias priemones, priimtas reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą, ir pastarasis laikytinas viršesniu. Atsižvelgiant į ES sprendimą pasitraukti iš Sutarties ir laikantis bendro ES Tarybos sprendimu priimto požiūrio, kad modernizacijos rezultatai yra nepakankami, Lietuvai būtų naudinga pasitraukti iš Sutarties, nelaukiant jos modernizavimo.

Lietuvos pasitraukimas iš Sutarties neužkerta kelio investuotojams ginti savo teisių tarptautiniame arbitraže arba nacionaliniuose teismuose, nors ginčai ir nebūtų nagrinėjami pagal Sutarties nuostatas. Įvertinus esamas aplinkybes, susijusias su ES ir Euratomo pasitraukimu iš Sutarties, taip pat tai, kokią teisinį poveikį turėtų Lietuvos santykiai energetikos srityje su užsienio valstybėmis, su kuriomis Lietuva turi dvišalius susitarimus, reglamentuojančius investicijų apsaugą, siūlytina denonsuoti Sutartį.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos energetikos ministerijos Tarptautinio bendradarbiavimo grupė (grupės vadovė Jurgita Jakevičiūtė, tel. +370 602 16 183, el. p. jurgita.jakeviciute@enmin.lt); Teisės ir personalo grupė (grupės vadovė Dovilė Kavaliauskienė, tel. +370 668 34 271, el. p. dovile.kavaliauskiene@enmin.lt); Tiesioginė rengėja – Teisės ir personalo grupės patarėja Daiva Brazdžiuvienė, tel. +370 602 47 112, el. p. daiva.brazdziuviene@enmin.lt.

3. Dabartinis teisinis Įstatymo projekte aptartų teisinių santykių reguliavimas

Sutartimi sukurta teisinė sistema prekybai energija, tranzitu ir investicijomis tarp valstybių narių. Daugiašalės investicijų sutarties siekiamybė – suvienyti ją pasirašiusias šalis bendriems tikslams: sukurti atviras energijos rinkas, užtikrinti ir diversifikuoti energijos tiekimą ir skatinti tarpvalstybines investicijas bei prekybą energetikos sektoriuje.

1998 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Lietuvos Respublikos vardu 1995 m. balandžio 5 d. Briuselyje pasirašytą Sutartį, kurią sudarė Sutartis, sprendimai dėl Sutarties, priedai prie Sutarties ir Energetikos chartijos protokolas dėl energijos efektyvumo bei su tuo susijusių aplinkosaugos aspektų. Sutartis Lietuvai įsigaliojo 1998 m. liepos 24 d. Šiuo metu prie Sutarties yra prisijungusios 47 šalys, įskaitant ES ir Euratomą. Iš Sutarties pasitraukusios susitariančios šalys: Italija (2016 m.), Prancūzija (2023 m.), Vokietija (2023 m.), Lenkija (2023 m.), Slovėnija (2022 m.) ir Liuksemburgas (2024 m.). Artimiausiu metu iš Sutarties planuoja pasitraukti: Portugalija (2025 m.), Ispanija (2025 m. balandžio 17 d.), Jungtinė Karalystė (2025 m. balandžio 27 d.), Nyderlandai (2025 m. birželio 28 d.). 2025 m. birželio 28 d. iš Sutarties pasitrauks ES ir Euratomas (2024 m. kovo 4 d. ES Tarybos Sprendimai).

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) savo sprendimuose bylose *Achmea* (C-284/16) ir *Komstroy* (C-741/19) nusprendė, kad investuotojų ir valstybės arbitražinės išlygos ES valstybių narių sudarytuose tarptautiniuose susitarimuose prieštarauja ES sutartims, ir nustatė, kad Energetikos chartijos sutarties 26 straipsnio 2 dalies c punktas turi būti aiškinamas taip, kad jis netaikomas valstybės narės ir kitos valstybės narės investuotojo ginčams dėl pastarojo investicijos pirmojoje valstybėje narėje. Tačiau pagal nusistovėjusią ir dažniausiai vienodą sprendimų priėmimo praktiką arbitražo teismai ir toliau laikosi nuomonės, kad Energetikos chartijos sutarties 26 straipsnis taikomas ES viduje. ESTT teigimu, visi tokie arbitražo sprendimai turi būti laikomi nesuderinamais su ES teise, visų pirma, Sutarties dėl ES veikimo 267 ir 344 straipsniais. Taigi, toks sprendimas negali daryti jokio poveikio ir todėl negali būti vykdomas, siekiant išmokėti pagal jį priteistą kompensaciją.

Siekdamos tinkamai įgyvendinti ESTT sprendimus bylose *Achmea* (C-284/16) ir *Komstroy* (C-741/19), ES ir jos valstybės narės (išskyrus Vengriją ir Euratomą) 2024 m. birželio 26 d. Briuselyje pasirašė politinio pobūdžio Deklaraciją dėl Teisingumo Teismo sprendimo *Komstroy* teisinių pasekmių ir bendro sutarimo dėl Energetikos chartijos sutarties 26 straipsnio netaikymo kaip ES vidaus arbitražo procedūrų pagrindo (toliau – Deklaracija), kuria yra dar kartą patvirtinama, kad ES ir valstybės narės laikosi bendro sutarimo dėl Energetikos chartijos sutarties aiškinimo ir taikymo, pagal kurį tos Sutarties 26 straipsnis negali ir niekada negalėjo būti ES vidaus arbitražo procedūrų teisiniu pagrindu. Tą pačią dieną buvo parafuotas analogiško turinio ES, Euratomo ir jų valstybių narių susitarimas dėl Energetikos chartijos sutarties aiškinimo ir taikymo, tačiau nenumanoma, kiek ilgai užtruks ES, Euratomo ir valstybių narių vidaus procedūros, būtinos Susitarimui pasirašyti ir jam įsigaliooti.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymą, bus sudarytos sąlygos nutraukti Sutartį.

6. Galima priimto įstatymo įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priėmus įstatymą, įtaka kriminogeninei situacijai ir korupcijai nenumatoma.

7. Galima priimto įstatymo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Priėmus įstatymą, įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai nenumatoma.

8. Ar Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios, kokius teisės aktus būtina priimti, priėmus teikiamą Įstatymo projektą

Denonsavus Sutartį, reikės keisti Lietuvos Respublikos energetikos įstatymą.

10. Įstatymo projekto atitiktis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, Įstatymo projekto sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projekte neįtvirtinama naujų sąvokų, kurias reikėtų įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

11. Įstatymo projekto atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams

Įstatymo projekto ir Sutarties nuostatos neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei.

12. Įstatymui įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai

Įstatymui įgyvendinti nereikia priimti įgyvendinamųjų teisės aktų.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Priėmus įstatymą, papildomų biudžeto lėšų nereikės.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projekto rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „sutarties denonsavimas“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Papildomi paaiškinimai, iniciatorių nuomone, nereikalingi.
